

Cymunedau Creadigol AHRC

Ymarferydd Arloesi Cymunedol 2025-26

Papur Polisi

Newyddion
i Bawb

Cymru

Hydref 2026

Cyd-destun Polisi

Datganoledig

Mae cymunedau ledled Cymru, a thu hwnt, yn wynebu '[argyfwng democrataidd](#)' – argyfwng gwybodaeth sy'n bygwth cydlyniant cymdeithasol a chyfranogiad dinesig, wedi'i yrru gan ymddiriedaeth sy'n lleihau mewn [llywodraeth, sefydliadau a newyddiaduraeth](#), llawer o [gamwybodaeth](#), a chyflymu [ailstrwythuro'r amgylchedd gwybodaeth](#) gan AI.

Yng Nghymru, mae'r risgiau'n arbennig o uchel. Canfu adroddiad Carnegie UK, [Life in the UK 2025 Wales](#) fod ymddiriedaeth mewn democratiaeth ddatganoledig yn "frawychus o isel". Mae hyn yn cael ei waethgu gan [fethiant parhaus](#) sylw ledled y DU i ddangos pa lywodraeth - y DU neu Gymru - sy'n gyfrifol am faterion datganoledig.

Mae newyddiaduraeth hefyd yn sefyll ar groesffordd fodolaethol: roedd y model busnes wedi'i seilio ar brinder gwybodaeth a chostau dosbarthu, ond nid yw'r naill na'r llall yn bodoli mwyach. Mae hynny'n gadael llawer o sefydliadau newyddion yn gaeth mewn model sy'n ddibynnol ar glaciau, gan gynhyrchu cynnwys [nad yw llawer o bobl yn ymddiried ynddo](#), tra bod dibyniaeth gynyddol ar blatfformau nad yw eu cymhellion yn gwasanaethu budd y cyhoedd yn dyfnhau'r broblem.

Tynnodd Pwyllgor Diwylliant y Senedd sylw at y symudiad hwn tuag at [glaciau dros fudd y cyhoedd](#) mor bell yn ôl â 2018. Nid yw cynnal y patrwm hen ffasiwn hwnnw yn opsiwn polisi.

Yr hyn sydd ei angen nawr yw ymyriadau sydd wedi'u hadeiladu ar gyfer cyflymder newid technolegol a chymdeithasol, cyd-destun ieithyddol a diwylliannol Cymru, a'r hyn y mae dinasyddion Cymru ei angen mewn gwirionedd o'u hecosystem gwybodaeth. [Mae ymchwil Newyddion i Bawb](#) yn ychwanegu at sylfaen [dystiolaeth gynyddol](#) nad oes angen mwy o gynnwys ar bobl, mae angen yr amodau arnyn nhw i greu ystyr gyda'i gilydd. Mae'r ymchwil yn dangos tystiolaeth o'r angen am ymyrraeth wahanol, fwy gwydn - un sy'n rhoi pobl wrth y llyw, nid sefydliadau, ac un y mae Cymru mewn sefyllfa unigryw i'w chyflawni.

Mae gan Gymru eisoes lawer o'r hyn sydd ei angen arni i ddarparu ecosystem gwybodaeth gadarn ac iach: y bensaernïaeth statudol, y fframweithiau polisi a'r sylfaen dystiolaeth. Y cyfan sydd ar goll yw'r meinwe gyswllt sy'n dwyn ynghyd amcanion y llywodraeth ar draws democratiaeth, cydlyniant, cenedlaethau'r dyfodol a'r economi sylfaenol. Mae hynny'n dechrau gyda llais cryf Cymreig yn Adnewyddu Siarter y BBC - a fydd yn pennu nid yn unig dyfodol y BBC, ond cyllid S4C a sut olwg ddylai fod ar gyfryngau gwasanaeth cyhoeddus.

Mae Deddf Cenedlaethau'r Dyfodol eisoes yn rhoi'r offer i Lywodraeth Cymru i ymgorffori gwneud synnwyr cymunedol o fewn dyletswyddau statudol presennol; mae agenda'r Economi Sylfaenol yn cyflenwi'r rhesymeg economaidd.

Mae'r Gymraeg yn creu cyfrifoldeb a chyfle sy'n unigryw i Gymru. Mae seilwaith dinesig dwyieithog yn rhywbeth y mae Cymru mewn sefyllfa dda i'w adeiladu. Drwy fuddsoddi ynddo, gall Cymru ddangos bod yr ateb i'r argyfwng gwybodaeth yn lleol, yn berthynol, a'i fod yma - nid yn ddibynnol ar ewyllys da platfformau na sefydliadau y mae eu blaenoriaethau'n gorwedd mewn mannau eraill.

Argymhellion

Argymhelliad 1: Defnyddio'r Awdurdod Darlledu Cysgodol i brofi'r model, yn hytrach nag aros am y pwerau.

Dylai'r [Awdurdod Darlledu a Chyfathrebu Cysgodol](#) (SBA) fanteisio ar y cyfle i lunio safonau budd y cyhoedd a chefnogi arloesedd mewn newyddiaduraeth a gwybodaeth sy'n canolbwyntio ar y gymuned. Mae'n annhebygol y bydd pwerau darlledu yn cael eu datganoli'n fuan, ond drwy ddatblygu tystiolaeth Gymreig nodedig nawr, gall yr SBA lunio achos ymarferol, yn seiliedig ar dystiolaeth, gan adeiladu ar waith sydd eisoes wedi'i wneud gan [Bwyllgor Diwylliant y Senedd](#).

Mae Newyddion i Bawb yn dangos sut olwg allai fod ar y model cymunedol hwnnw: cyfranogol, seiliedig ar le, dwyieithog, ac wedi'i ddiffinio gan gymunedau yn hytrach na'i orfodi arnynt. Adroddodd ein cyd-ymchwilyr cymunedol am gysylltiad mwy â'i gilydd a mwy o barodrwydd i gymryd rhan mewn bywyd dinesig a democrataidd. Yr hyn y maen nhw'n ei ddymuno yw mwy o gysylltiad, nid mwy o gynnwys.

Dylai'r SBA gynnwys llinyn wedi'i ariannu ar gyfer arloesi dan arweiniad y gymuned ac sy'n canolbwyntio ar y gymuned yn ei gylch gwaith sefydlu, gyda chyllid ar agor i gymunedau eu hunain, nid dim ond ystafelloedd newyddion neu sefydliadau cyfryngau. Dylid asesu effaith yn erbyn cydlyniant cymdeithasol a chyfranogiad democrataidd, yn hytrach na metrigau creu cynnwys syml. Dylai Cymru ddefnyddio'r dystiolaeth y mae hyn yn ei chynhyrchu i lunio ei safbwynt ar gwestiynau polisi ehangach.

Argymhelliad 2: Defnyddio Adnewyddu Siarter y BBC i sicrhau setliad gwasanaeth cyhoeddus Cymru sy'n addas ar gyfer y dyfodol

Mae canfyddiadau Newyddion i Bawb yn groes i uniongrededd diwydiant a pholisi: nid yw pobl yn gofyn am fwy o newyddiaduraeth na chynnwys, maen nhw eisoes yn boddi ynddo ac eisiau help i wneud synnwyr o'r hyn sydd ganddyn nhw. Mae gan hyn oblygiadau uniongyrchol i Adnewyddu Siarter y BBC, a fydd yn llywodraethu darlledu gwasanaeth cyhoeddus - gan gynnwys cyllid S4C - tan ymhell i mewn i'r 2030au. Bryd hynny, bydd y dirwedd wybodaeth yn edrych yn anadnabyddadwy o'i gymharu â heddiw. Felly mae setliad sydd wedi'i adeiladu o amgylch rhagdybiaethau cyfredol mewn perygl o fod wedi dyddio ymhell cyn iddo ddod i ben.

Er bod darlledu yn parhau i fod wedi'i gadw'n ôl, mae rôl ymgynghorol Llywodraeth Cymru wrth Adnewyddu'r Siarter yn rhoi cyfle gwirioneddol i Gymru lunio'r ddadl - un sydd bellach yn ymestyn y tu hwnt i gyllid i ddosbarthu. Mae newyddiaduraeth gwasanaeth cyhoeddus yn dibynnu fwyfwy ar blatfformau fel YouTube a TikTok, nad yw eu cymhellion yn cyd-fynd â budd y cyhoedd. Mae Gweinidogion y DU [eisoes yn pwyso a mesur rheolau i orfodi mwy o amlygrwydd](#) ar gyfer newyddion gwasanaeth cyhoeddus, wedi'u cefnogi gan [Ofcom](#).

Bydd y newid i AI yn dyfnhau'r ddibyniaeth hon: wrth i bobl droi at gynorthwyyr AI yn lle chwilio am newyddion eu hunain, y systemau hynny sy'n penderfynu beth maen nhw'n ei weld a o ble mae'n dod - ac mae cynnwys nad yw wedi'i adeiladu i gael

ei ymddangos fel hyn mewn perygl o ddiflannu o'r golwg. I S4C, sy'n cystadlu mewn iaith cynulleidfa lai, mae'r risgiau hyd yn oed yn uwch.

Dyna'r prawf y dylid barnu unrhyw setliad ôl-Siarter yn ei erbyn - nid cyrhaeddiad na chynnyrch, ond a yw'n helpu pobl i wneud synnwyr o'r byd gyda'i gilydd. Dylai Llywodraeth Cymru fynnu hyn: setliad sy'n mynd i'r afael â dibyniaeth ar blatfformau'n uniongyrchol, a safbwynt sy'n edrych ymlaen ac sy'n seiliedig ar y gymuned ar yr [ecosystem cyfryngau diben cyhoeddus cyfan](#), nid y BBC yn unig.

Mae cynaliadwyedd hirdymor S4C yn dibynnu ar gynnal gwreiddiau cymunedol dwfn, nid dim ond metrigau platfform, a dylai'r cyd-destun hwn lywio craffu Llywodraeth Cymru a Phwyllgor Diwylliant y Senedd ar Adnewyddu'r Siarter.

Argymhelliad 3: Cydnabod gwneud synnwyr cymunedol fel seilwaith economaidd sylfaenol, a'i ariannu ar gyfer y tymor hir.

Mae Cymru eisoes wedi ymgymryd ag ystyried yr [Economi Sylfaenol](#) – ond mae seilwaith gwybodaeth a chyfathrebu yn amlwg yn absennol ohono, er gwaethaf ei fod yn rhan o'r economi honno, ac yn rhagofyniad ar ei chyfer. Ni all cymunedau lunio penderfyniadau ystyrlon am ieuchyd, tai, bwyd nac ynni heb y modd i wneud synnwyr o'r dewisiadau hynny gyda'i gilydd. Mae seilwaith gwybodaeth yn cael ei ddeall fwyfwy yn rhyngwladol fel cyfleustod cyhoeddus, ochr yn ochr â thai neu drafnidiaeth, ac mae angen i'r Economi Sylfaenol yng Nghymru adlewyrchu hynny.

Mae'r ddibyniaeth ar y platfform a enwir uchod yn ddeublyg: mae creu synnwyr

cymunedol mewn peryglu o wynebu'r un dynged os yw ei llyn ar-lein yn defnyddio'n ddiofyn yr un seilwaith sy'n cael ei yrru gan ymgysylltu sy'n porthgadw newyddiaduraeth heddiw - wedi'i adeiladu ar gyfer graddfa, nid lle, ac yn gwastadu unigrywiaeth leol yn un diwylliant homogenaidd.

Mae Newyddion i Bawb yn dangos beth all gwneud synnwyr wyneb yn wyneb, yn seiliedig ar le, ei gyflawni - ond un llyn o system luosog ydyw, yn hytrach na'i fod yn cymryd lle'r system. Mae [Twt Cymru](#) yn enghraifft weithredol Gymreig ar-lein: platfform cymdeithasol dwyieithog, dielw lle mae unigolion yn dewis pa gyfrifon a ffynonellau i'w dilyn, yn hytrach nag algorithm neu banel golygyddol yn penderfynu drostyn nhw. Dylai cyllid seilwaith dinesig gefnogi llinynnau digidol ochr yn ochr â gwaith wyneb yn wyneb - fel buddsoddiadau cyflenwol, yn hytrach na buddsoddiadau cystadleuol.

Mae'r angen hwn eisoes yn cael sylw ar wahân – gan y [Grŵp Ymgynghori ar Arloesi Democratiaeth](#), argymhellion y [Grŵp Arbenigol ar Gydlyniant](#), agenda'r Economi Sylfaenol, [Deddf Cenedlaethau'r Dyfodol](#) a'r SBA arfaethedig - heb fframwaith a rennir yn eu cysylltu.

Wrth i'r newid i AI roi pwysau cynyddol ar ecosystem gwybodaeth Cymru gyfan, dylai Llywodraeth Cymru gyflenwi'r meinwe gyswllt honno: cyllid hirdymor, pwrpasol, sy'n agored i'r cymunedau eu hunain ac nid dim ond i gyrff neu sefydliadau cyflawni. Dylai hyn gefnogi seilwaith dinesig cyfranogol, dwyieithog, sy'n seiliedig ar le o fewn fframwaith yr Economi Sylfaenol - gyda'r cyfan wedi'i gysylltu â dull trawsadrannol ar draws cydlyniant, cyfranogiad democrataidd a Deddf Cenedlaethau'r Dyfodol.

Further Information:

For more information on AHRC Creative Communities visit www.creativecommunities.uk

Contact the CIP

Shirish Kulkarni

shirish@monnowmedia.com

Creative Communities is funded by the Arts and Humanities Research Council UK
(Grant Agreement No AH/X001555/1) and hosted at Northumbria University, Newcastle.